

Ponechání souší zabránilo vyvrácení přeživších stromů. Přírozená obnova lesa bude pestřejší.

ZÁPAS S PŘÍRODOU JE VELMI DRAHÝ OBOR LIDSKÉHO ČINĚNÍ

Rozhovor s Jiřím Nohem, jednatelem Lesního družstva svazu obcí, s.r.o., a praktikem přírodě blízkého hospodaření

Jedním z lesních majetků v Česku, který během kůrovcové kalamity nešel cestou velkoplošných těžeb, je Lesní družstvo svazu obcí (LDSO) v okolí Velké Bíteše na Žďársku. Jeho jednatel a odborný lesní hospodář Jiří Nohel pojal kalamitu jako příležitost k přestavbě porostů na původní smíšené lesy, ve kterých hospodáří podle přírodě blízkých principů. V jeho přístupu vyniká vášeň k přírodě, ke které přistupuje neobyčejně komplexně. Kombinuje ji s do detailu promyšlenými kroky a nechává se vést potřebami lesa, který podle něj vyžaduje určitou míru divokosti.

V rozhovoru se dozvíte, co pro Jiřího Nohela znamená celostní přístup k přírodě, jaké kroky podnikl během kůrovcové kalamity, proč nechal část souší stát a jak se jeho rozhodnutí promítlo do ekonomické i ekologické stránky hospodaření.

CELOSTNÍ EKOLOGICKÉ LESNICTVÍ

■ **Váš otec byl 20 let vedoucím Botanické zahrady Přírodovědecké fakulty dnešní Masarykovy univerzity v Brně. Profesně jste jeho kroky nenásledoval – kudy vedla vaše cesta k lesnictví?**

Rád jsem v dětství atmosféru botanické zahrady navnímal, ale bylo to pro mě všechno jaksi spoutané. Prostředí lesů mi nabízelo zcela jinou perspektivu. Více divokou.

■ **Jaké osobnosti či momenty vaší profesní dráhy nejvýznamněji formovaly?**

Od dětství jsem provozoval tzv. měkkou turistiku s cílem návštěv pralesních zbytků, suťových lesů či chráněných území. Stovky širákonočí ve všech ročních obdobích. Prochodil jsem české a slovenské hory, národní parky, chráněná území karpatské i hercynské soustavy. Ale tím iniciačním setkáním, které mě vnitřně proměnilo, byl docela malý prales, avšak ten nejstarší v naší zemi, Hojná Voda v Novohradských horách. Do vnitrozemí se vracel jiný člověk. Les věkových monokultur byl pro něj cizím světem.

Počátkem 90. let jsem se setkal s panem Miloslavem Dvořákem, který mě obdaroval ručně psaným českým překladem knihy Waltera Ammona „Výběrný princip v lesním hospodářství“ a velikým dílem svého času. Měl zkušenost z výběrných lesů v okolí švýcarského města Thunu, které bylo zároveň domovské město Ammona. Zasvětil mě do lesní typologie a zapálil

touhu pracovat nepasečně. Jenže v té době jsem byl mladý a napůl lesní dělník. Neměl jsem možnost cokoliv změnit.

Vizi výběrných lesů s obdivem sleduji, avšak dávno to pro mě není hvězda, za kterou bych chtěl jít. Je to jeden z nespočetných možných přístupů k lesu. Mně v něm chybí uzavřený kruh lesa. Zrození, rozpad, zrození. Pěstitel se snaží o dokonalou, prostorovou „fotografii“ pralesa. Ale pořád se zde moc počítá, ochraňuje, rozčleňuje. Příroda nedostává prostor se adaptovat. A to je tuším dnes velmi důležité.

Každopádně je nezpochybnitelné, že těžba jednotlivým výběrem stromů společně s druhovou a prostorovou rozrůzněností je opodstatněnou jistotou, kterou musíme v klimaticky nejistém období pro lesy učinit.

■ **Jak byste sám stručně popsal svůj přístup a smýšlení při hospodaření v krajině?**

Celostní ekologické lesnictví. Život přírodního prostředí, který vyrůstá na zkušenosti rozpadu předchozích generací. Prostor, ve kterém příroda určuje další cestu. Potlačovat naučené a generacemi předávané nutkání s přírodou bojovat, řídit její procesy. Zastavit vysoušení krajiny. Využívat nadbytky z požitků, které příroda člověku nabízí. To je to, o čem se chci dál snažit.

S čím se niterně neztotožňuji, jsou všechny formy poškozování půdy. Ochuzování, zhutňování, nadužívání chemiká-

Jiří Nohel, jednatel Lesního družstva svazu obcí, s.r.o.

LESNÍ DRUŽSTVO SVAZU OBCÍ, S. R. O.

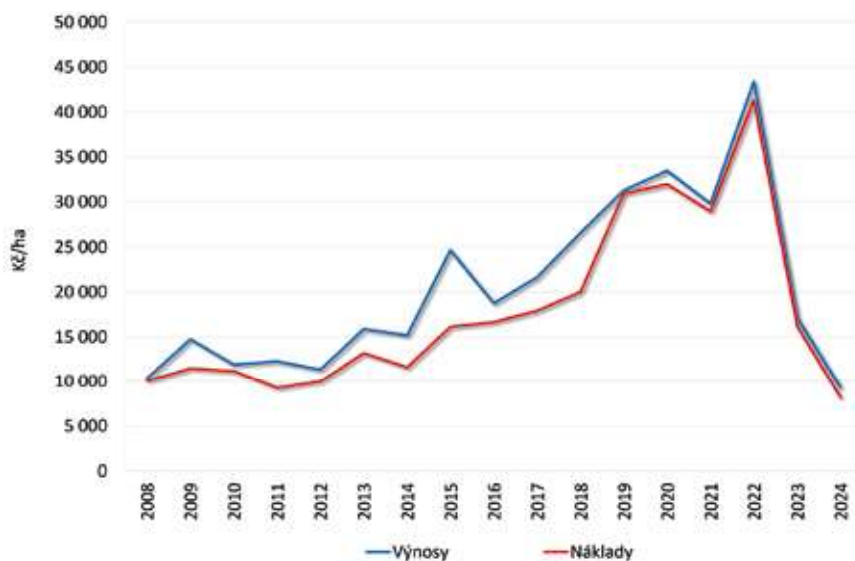
Bývalý majetek rodu Haugwitzů z Náměště nad Oslavou přešel v roce 1930 při pozemkové reformě do vlastnictví sedmi obcí: Velká Bíteš, Křoví, Vlkov, Březské, Níhov, Osová Bítýška, Záblatí.

Družstvo hospodaří na 698 ha lesní půdy v předhoří Českomoravské vrchoviny v okolí Velké Bíteše. Průměrná nadmořská výška činí 520 m. Původním lesním společenstvem je bukový a dubojedlový les s břízou a osikou. Nejčastějším soubojem lesních typů je 4K (kyselá bučina), 4P (oglejená kyselá dubová jedlina) a 4S (svěží bučina).

V roce 2005 započala přeměna nepůvodních smrkových monokultur, kterou celoplošný rozpad v roce 2018 přeměňoval k celostnímu pojetí pěstování lesů za pomoci přípravných dřevin a ponechávání části dříví k zetlení.

Mimo svou hlavní náplň (hospodaření s lesem a odborná správa okolních obecních lesů) se družstvo zabývá výsadbou vysokokmenných jabloní, stromořadí, budováním mokřadních tůň a péčí o sakrální památky.

Družstvo je členem sdružení příznivců přírodě blízkého hospodaření Pro Silva Bohemica a jeho majetek je zařazen pod názvem „Velká Bíteš“ do sítě lesů s integrativním hospodařením (zohledňující všechny funkce lesa, ochranu biodiverzity, klimatickou změnu apod.) v rámci evropského projektu TRANSFORMIT.

Náklady a výnosy Lesního družstva svazu obcí

Dříve převážně smrkový porost zasáhlo sucho vrcholící v roce 2018 a sekundárně kůrovcová gradace. Les byl ponechán samovolnému vývoji. Přežily zde javory, borovice a modřiny, místy i smrky. V částech lesa s dřívím ponechaným k zetlení se rychle navrátil smíšený porost. Dostatečné množství sojčích dubů vytvoří cennou porostní směs. Závojem ostružiní, který dosud poskytoval ochranu před zvěří, se již prodlírá hojná přirozená obnova dubů, jeřábů, javory, břízy atd. „Příroda si zde pomohla kalamitou,“ říká Jiří Nohel.

lí, vyčerpávání opakovaným pěstováním stejnorodých monokultur, neponechávání části dřevní hmoty k zetlení.

Jako každý lesník toužím dalším generací předat lesy zdravé, pestré, ekonomicky soběstačné, produkující dřevo jako obnovitelnou surovinu.

„LES SI POMOHL KALAMITOU“

■ **Jednatelem družstva jste od roku 2005. Na jakou práci předchozích lesníků jste navazoval a co bylo vaším cílem?**

Téměř celá plocha majetku LDSO měla tvář společností zažitého lesa. Stejnorodé smrkové a borové monokultury, mech – hladový, uklizený „dřevník“. Co se zde ukázalo cenné a klíčové v době celoplošného rozpadu nepůvodní monokultury, byl prostorově důmyslný systém kotlíků ze 70. let 20. století, jehož autorem byl pan hajný Ryšavý. Na jeho práci se dalo skvěle navázat při přestavbě porostů na smíšený les.

■ **První známky počátku kůrovcové kalamity v lesích družstva jste zaznamenal již v roce 2017. Oproti většině majetků jste se však rozhodl část kůrovcových souší netěžit a kalamitu využít k přestavbě porostů. Jaké důvody vás vedly k tomuto rozhodnutí?**

Po 20letém působení na zdejší majetku, kde jsem zažil čtyři výměny starostů obcí a myslím dokonale pochopil zákonitost všemožných „spodních proudů“ regionální politiky, jsem stál před nelehkým úkolem nezadlužit les. Nízká cena dříví, vysoká cena práce a odliv kvalifikované pracovní síly se propojily s mým pohledem na život lesa. Stál jsem před rozhodnutím vytvořit nedozírné tržinové pole, nebo uvolnit ruce tvůrčí síle přírody. Před rozhodnutím ekonomicky a ekologicky nadobro znehodnotit místní lesy, které by časem byly obce nuceny prodat, nebo naopak velmi levně navršit kvalitu všech složek zdejšího ekosystému.

Aby byl náš případ dobře pochopen, je třeba podotknout, že mým lesnickým záměrem nebylo přijít v krátké době o všechny smrkové porosty kůrovcovou kalamitou. Pokud by nepřišla kalamita, pokračoval bych přírodě blízkými a ekologickými metodami v přeměně a přestavbě lesa. Situace však byla nejen zde na východě Vysočiny taková, stejně jako u všech sousedů, že oslabené smrčiny uschly plošně „ze dne na den“. Prevence proti kůrovci nebyla reálná.

Les si kalamitou pomohl od „přemnoženého“ nepůvodního smrku. Souše a tlející dřevo zvýšily biodiverzitu lesa. Například je zde nyní pozorována většina lesních pěvců, dutinové ptactvo, rozmanitost hub

apod. Tam, kde se netěžilo, byla také zachována neporušená půda, která je na Vysočině po několika generacích smrkových monokultur ochuzena. Tlením dřeva a listnatým opadem opět získává živiny.

■ **Mohl byste stručně popsat své postupy a uvažování v průběhu kalamity – systematiku ponechání souší či rozhodování o způsobu obnovy?**

Porostní plocha LDSO činí bezmála 700 ha lesa. Do kalamity jsem vstupoval s 50 ha již zmíněných kotlíků původních dřevin a 320 ha přeměněného lesa na les smíšený. Asi 120 ha se nebyvale rychle samo obnovilo díky ponechání části tlejícího dříví. Zbýlých 200 ha je zalesněno směsí listnatých dřevin a porostů břízy, kterou ptactvo podsele dalšími dřevinami, smíšeným lesem. Po pár desítkách metrů se les neustále mění v další rozdílné struktury.

K zetlení bylo ponecháno veškeré nezpenžitelné dříví ve stadiu tyčovin v kombinaci s brzdnými (narázníkovými) pruhy souší chránících skupiny plodných stromů, které průběžně zásobují půdu dalšími semeny dřevin. Vybrané lesní enklávy (například podmačené) o velikosti až několika desítek hektarů byly ponechány zcela bez zásahu, jinde byly ponechány skupiny či jednotlivé souše, takže náš přístup byl diferencovaný. Celkově bylo ponecháno k zetlení cca 35 tis. m³ souší, což činí zhruba 27 % z jejich celkového množství.

Problémem lesů obecně jsou také vsudypřítomné odvodňovací strouhy. Některé takové prvky se snažím promyšleně a jednoduše zaslepovat, aby se voda v lesích udržela.

■ **Jak se ve vaší praxi projevují dopady ponechaných stojících souší z hlediska bezpečnosti, přístupnosti lesa či biologického významu?**

Ponechané stojící souše představují dočasně zvýšené bezpečnostní riziko. Už tato skutečnost vedla na mnoha majetcích k jejich důsledné těžbě. Nicméně do lesa je ze zákona vstup volný na vlastní nebezpečí a lesnická i laická veřejnost by se měla z nespočtu pozitivních důvodů adaptovat na přítomnost mrtvého dřeva v krajině. Z hlediska biologického významu je přítom role stojícího odumřelého stromu nezastupitelná (například pro ptactvo a hmyz). Každopádně je nutné, aby lesník učinil preventivní opatření snižující riziko. Na

LDSO proto komunikujeme situaci s veřejností, pokáceli jsme souše u cest a zásta-
veb, v lese umísťujeme mnoho výstražných
cedulek, některé přibližovací linky a pěšiny
jsme „uzavřeli“ výstražnou páskou. Prů-
běžně monitorujeme stav. Zkrátka dělá-
me vše (kromě úředního omezení vstupu),
co doporučilo Ministerstvo zemědělství
a Ústav pro hospodářskou úpravu lesů
(dnes Národní lesnický institut) v článku
v Lesnické práci 3/2023 „Zaostřeno na
stojící suché porosty“.

Z provozního hlediska by se mohlo
zdát, že ponechání souší znemožní hos-
podaření a znepřístupní les. Tento aspekt
bývá nicméně zveličován. Učinili jsme
zkušenost, že pokud se zprůchodní přibli-
žovací linky, v lese se dá nadále fungovat.
Lokální a dočasná horší přístupnost po-
rostu navíc funguje i vůči zvěři, což je pa-
trné na přirozené obnově.

EKONOMIKA PŘÍRODĚ BLÍZKÉHO HOSPODAŘENÍ

■ V roce 2025 byla provedena analý-
za ekonomického hospodaření družstva
s porovnáním vybraných ekonomíc-
kých údajů v rámci obecních lesů v ČR
a odhadem vlivu ponechání souší přiro-
zenému rozpadu. Jaké jsou zásadní vý-
stupy tohoto rozboru?

Naše hospodaření prošlo komplexním
auditem v roce 2024, který dopadl velmi

*Šestnáct let od ponechání sedmihektarového vývratiště po větrné kalamitě přírodě. Nabízí se nespočet
možností, jak dále s lesem pracovat. Porost byl tehdy osázen dubem a oplocen. Kvůli ničení oplocení zvěří byl
porost ponechán samovolnému vývoji. Masivně vzešla bříza, která byla po osmi letech silně proředěna.
V 15 letech byla provedena prořezávka pro uvolnění dubu. Pod ochranou bříz je nyní kvalitní dubový porost
se smrkem a podsetou jedlí.*

dobře. Následně jsem na žádost vlastníků
zpracoval koncepci hospodaření do bu-
doucna, k níž zpracovali odbornou zprávu
Tomáš Vrška, jeden ze zakladatelů spolku
příznivců přírodě blízkého hospodaření
Pro Silva Bohemica (PSB), a předseda
PSB Tomáš Pospíšil, kteří rovněž zhod-
notili náš přístup a výhled do budoucna
velmi pozitivně. V roce 2025 zpracoval

zmíněnou ekonomickou analýzu tajem-
ník PSB Milan Košulič a vzešly z ní vel-
mi zajímavé poznatky. Například to, že
hospodářský výsledek LDSO ve sledo-
vaném období 2008–2024 činil v průmě-
ru 2 502 Kč/ha/rok, tj. o 46 % více, než byl
průměr za obecní lesy v ČR. Hospodářský
výsledek LDSO byl vyšší než průměr
u obcí jak před kalamitou (2008–2016),
tak v průběhu kalamity (2017–2022), pou-
ze v posledních dvou letech po odeznění
kalamity byl nižší. Nevytěžením poměr-
ně velké části souší v době přetlaku kala-
mitního dříví na trhu a pádu cen dříví byl
zlepšen hospodářský výsledek přibližně
o 4,8 mil. Kč. Kromě nízké ceny kalamit-
ního dříví je třeba si také uvědomit, že
vytěžením zmíněných 35 tis. m³ souší by
došlo k výraznému navýšení množství ho-
lin, zalesňování, oplocování atd.

Shrnujícím závěrem je konstatování, že
ekonomika hospodaření LDSO, vyjádřená
průběhem tvorby hospodářského výsled-
ku, resp. lesní renty, byla ve sledovaném
období 2008–2024 lepší než průměr za
obecní lesy v ČR, a to přes všechny negativ-
ní vlivy, včetně vysokého podílu souší pone-
chaných bez těžby k přirozenému rozpadu.

Rád bych ještě dodal, že za celé analy-
zované období, tj. včetně doby kalamitní
a postkalamitní, jsme neměli na LDSO
záporný hospodářský výsledek, což není

*„Přípravné porosty bříz podsévají sojky smíšeným lesem. Již v pátém roce je zpravidla práce ptačích
pomocníků dostačující,“ komentuje ukázkou porostů Jiří Nohel.*

Na plochu po kůrovcové těžbě byla oseta jedle, přirozeně se zde obnovil smrk a dub. Prořezávkou břízy byla vytvořena její horní etáž. Rovné břízy budou podle Jiřího Nohela za pár let zpeněženy výběrem jednotlivých stromů.

Porost s částí ponechaných kůrovcových souší tak, aby chránily přeživší výstavky před poryvy větru. Souše dnes poskytují útočiště ptactvu, zvyšují biodiverzitu a jejich vývraty vyhledává rys. Třítinu již předrůstá samovolně zmlazení břízy, dubu, smrku, modřínu, borovice, javoru, krušiny a dalších dřevin.

na majetcích plošně zasažených kůrovcem automatické a možná ani běžné. Pro mě je důležité, že lesy jsou obnovené zdravým smíšeným lesem a nezahlazeny...

■ **Společenská poptávka v současné době směřuje k ukládání uhlíku. Kde vi-**

díte vhodnou cestu z hlediska přístupu k lesům, aby efektivně ukládaly CO₂, a případně nástroje podpory?

Kalamita obnažila ekonomickou nesmyslnost plantážového pěstování monokultur a skutečnost, že v době vrcholného blahobytu můžeme nemalou plochu na-

příklad hůře přístupných lesů ponechat přírodě, aniž by zde poklesla jakákoliv hodnota lesa. Zátěž 10 tun CO₂ na osobu a rok by měla probudit úředníky k nastavení podmínek, za nichž by firmy produkující uhlíkové plyny mohly napřímo podporovat lesní majetky, pro něž je například výhodnější ponechat část dříví zetlít v lese.

PŘÍPRAVNÉ DŘEVINY, PRÁCE V LESÍCH A ŠKODY ZVĚŘÍ

■ **V lesích družstva se po kalamitě nachází množství přípravných porostů, dominantně březových. S jakými možnostmi odbytu počítáte?**

Dřevo břízy je krásné a technicky výborně využitelné třeba na výrobu nábytku, lepených nosníků či papíru. Přitom je jeho obnova levná a rychlá. Navíc bříza prospívá kvalitě lesní půdy. Věřím, že to je důvod, proč ho nadnárodní společnosti zpracovávají. V současné době lze břízu prodat například jako palivové dříví za 1 300 Kč/m³ bez DPH, 1 800 Kč za tunu vlákniny je totožná cena.

■ **Jakou perspektivu mají z vašeho pohledu přípravné dřeviny do budoucna?**

Vžité, po generace předávané nepřijetí této pro les důležité dřeviny zabránilo na mnoha místech rychlé masivní přirozené obnově lesa tak, jak to má příroda po disturbancích nastavené. Vynecháním nebo zkrácením přípravného cyklu nově vznikajících porostů po disturbanci převezmou pionýrskou funkci na holých plochách výsadby stinní specialisté. Jejich život bude pionýrský a potomstvo krátkověké.

Masivní přirozená obnova břízy mohla být lacinou alternativou pro vlastníky lesů, kteří své lesy zhodnocují postupnou těžbou palivového dříví.

■ **Daří se vám dlouhodobě nacházet zájemce o práci v lesích a zároveň pro tyto lidi zajistit dostatek stabilní práce?**

V naší firmě pracují místní lidé. Jsou na ně kladeny vysoké odborné nároky a za samozřejmost se považuje citlivý vztah k lesnímu ekosystému. Odměnou je jim kromě pravidelné mzdy celoročně garantovaná zajímavá práce u obecních

lesů. Jsem rád, že se nám to daří navzdory blízkosti Brna a jeho aglomerací.

V našich lesích tedy spíše potkáte koňský potah než těžkou lesní techniku, i když ve vrcholící kalamitě jsme také malý harvestor na práce najali. Oplocenky stavíme převážně dřevěné, poněvadž úklid drátěných oplocenek na zabuřenělých stanovištích je neekonomický a téměř nerealizovatelný. Těžbu dříví provádíme motomanuálně. Vlastníme čtyři malé lesní školky o celkové výměře 2,20 ha. Sazenice vyzvedáme i na semeníštích pod urostlými stromy. Dospěli jsme do bodu, kdy již nepotřebujeme zalesňovat. Plocha školek bude oseta včelí pastvou.

Obcím zajišťujeme výsadbu alejí vysokokmenných ovocných stromů, tvarový řez, průklest. Udržíme sakrální památky v krajině. Budujeme lesní tůně, zahrazujeme systém odvodňovacích struh. Práce je v mírném klimatu celoročně nepřetržitá.

■ Jak velký vliv mají škody zvěří na obnovu lesů družstva?

Realitou je, že družstvo utratilo za 20 let 40 mil. Kč za oplocenky. Již několikrát zmíněné kotlíky pana Ryšavého měly potenciál zadarmo obnovit tolik potřebný smíšený les. Okousané semenáčky jedlí a listnatých stromů žalují.

Lesní družstvo je členem Sdružení vlastníků obecních, soukromých a církevních lesů v ČR, které z nepochopitelných důvodů nepomohlo předchozí vládě změnit zákon o myslivosti ve prospěch přírody. Přemnožená zvěř není jen problémem ekonomickým. Jde hlavně o zachování pestrého lesa.

Tipoval bych, že v podhůří Vysočiny jsou dny vtroušené jedle, jako páteřního jehličnatého stromu produkujícího kvalitní rovné dříví, definitivně sečteny. Pokud se nebavíme o lignikulturách jedle, evolučně stinného specialisty, mnohdy pěstovaného v nesmíšené formě na holých plochách. Bílé povlaky korovnice již k tomuto počínání říkají své.

KOMUNIKACE S LESNÍKY

■ Na lesních majetcích ve vaší správě pořádáte řadu exkurzí pro lesnickou odbornou veřejnost. Jaké jsou časté reakce návštěvníků a do jaké míry se daří

Zemědělskou „poušť“ a logistické haly u dálnice D1 protínají stromořadí a 30 metrů široké remízky.
Foto: Petr Kjučukov

přetvářet hluboko ukotvené tradiční pojetí pěstování lesa věkových tříd?

Časté návštěvy studentů a milovníků lesa jsou pro mě sociologickou sondou. Obsedantní potřeba řídit přírodní procesy a nedůvěřovat tvůrčí síle přírody vede jistý typ lidí k populistickému snižování hospodářské hodnoty přírodních lesů. Opak je pravdou. Zápas s přírodou je velmi drahý obor lidského činění. Každý člověk má možnost se kdekoli na planetě sám přesvědčit, že jen tam, kde je zachován tok přírodních energií a není znehodnocována půda, je trvalá prosperita. Ovšem pokud má otevřenou mysl.

Mnoho návštěvníků, odborníků i veřejnosti příběh lesa LDSO velmi oceňuje. Občas zažívám i tvrdou kritiku, která pramení spíše z estetického vnímání lesa „starých dobrých pořádků“.

■ Vaší prací se jezdí inspirovat i lesníci například z Rakouska, Německa nebo Austrálie. Jaké odlišnosti pozorujete oproti českým podmínkám?

Zpravidla jsem bohužel nucen si uvědomit, že naše odvětví se dlouhá léta honosilo jedním z nejpřísnějších lesních zákonů na světě, který mimo jiné například požadoval od přírody do sedmi let obnovit pasečně vytěžený les. Kdyby lesní zákon prvotně zakázal plošnou holoseč, příroda by mu jistě ráda vyhověla. V civilizovaných zemích nezatížených dlouhotrvající diktaturou je více na rozhodnutí vlastníka, jakou cestou priorit se vydá. Díky tomu mohla vzniknout velká paleta pěstebních přístupů i zpětná vazba.

OCENĚNÍ ZA CELOSTNÍ PŘÍSTUP

■ Součástí vašeho přístupu ke krajině je budování lesních tůň, studánek, rozčleňování polní krajiny alejemi, remízky apod. Někteří vědci z lesnického oboru označují váš komplexní přístup za velmi blízký současným vědeckým doporučením pro ekologické hospodaření. Do jaké míry následujete vědecké výstupy a nakolik se jedná o cit a intuici?

Nejsem studijní typ člověka, více je mi blízký pracovní rytmus venkova. Nalezení nadstavby našich lesů akademickou sférou mi přineslo pojmenování intuitivních řešení a také setkání s mnoha zajímavými lidmi, s nimiž mě spojuje obdiv k bezbřehosti přírody. Řada vědců mi potvrdila, že to, k čemu vyzývali během kalamity, se v našem lese prakticky dělo.

■ Loni jste byl nominován na cenu Josefa Vavrouška za výjimečný počín v oblasti zdravé a živé krajiny, zároveň jste vyhrál cenu Nadace Partnerství Adapterra Awards v kategorii Krajina za 20 let ozdravování lesa a krajiny Velkobítešska. Jak tato ocenění vnímáte?

Tato ocenění jdou především na vrub našim lesním dělníkům, bez jejichž práce by tak velká proměna krajiny byla neuskutečnitelná. V nemalé míře i lidem, kteří moji vizi pochopili a nelehce v sobě muse-li zpracovat.

Děkuji za odpovědi (23. 11. 2025),

Markéta Medová

Foto: red.